

MAMLAKATIMIZDA SOLIQ SIYOSATI.

Ollokulova Feruza Mansurovna

Termiz davlat universiteti Iqtisodiyot fakulteti , i.f.f.d.(PhD)

Nazarov G'ayrat

Termiz davlat universiteti Iqtisodiyot bo'limi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan soliq siyosatining asosiy yo'nalishlari, uning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rni va ahamiyati chuqur tahlil etilgan. Soliq siyosati orqali tadbirkorlik muhitini yaxshilash, byudjet tushumlarini barqarorlashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga erishish masalalari keng yoritiladi. Shuningdek, amaldagi soliq siyosatining ustuvor yo'nalishlari, soliq yukining maqbullashtirilishi, raqamli soliq boshqaruvi tizimi va xorijiy mamlakatlar tajribasi bilan taqqoslash asosida milliy soliq siyosatini takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar beriladi. Maqola so'ngida mamlakatimizda adolatli, shaffof va barqaror soliq tizimini shakllantirishning istiqbollari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: soliq siyosati, soliq tizimi, iqtisodiy barqarorlik, islohotlar, raqamli soliq boshqaruvi, soliq yukining maqbullashtirilishi, tadbirkorlik, fiskal siyosat, davlat byudjeti, xorijiy tajriba

Kirish

Har qanday davlatning iqtisodiy taraqqiyotida soliq siyosatining tutgan o'rni beqiyosdir. Soliqlar – davlatning moliyaviy asosini tashkil etuvchi eng muhim manba bo'lib, ular orqali davlat o'zining iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy funksiyalarini amalga oshiradi. Soliq siyosati deganda davlat tomonidan soliqlarni belgilash, yig'ish, ulardan foydalanish va nazorat qilish bo'yicha amalga oshiriladigan chora-tadbirlar majmui tushuniladi. Mamlakatimizda mustaqillik yillaridan boshlab bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish jarayonida soliq tizimi ham chuqur islohotlarga yuz tutdi. Bugungi kunga kelib O'zbekiston Respublikasida soliq siyosatini takomillashtirish, uni yanada shaffof, soddalashtirilgan va raqobatbardosh qilish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, davlat byudjetining asosiy daromad manbai

sifatida soliqlarni to'plashda avtomatlashtirilgan tizimlar, raqamli nazorat usullari, soliq to'lovchilarga qulaylik yaratish bo'yicha elektron xizmatlar joriy etilmoqda. Ayniqsa, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash, soliq yukini maqbullashtirish, investitsion muhitni yaxshilashga qaratilgan soliq siyosati iqtisodiyotni modernizatsiya qilishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, global iqtisodiy o'zgarishlar, pandemiyadan keyingi tiklanish davrida soliq siyosatining ahamiyati yanada ortdi. Bu borada xalqaro tajribalarning o'rganilishi, soliq ma'murchiligining zamonaviy mexanizmlarini tatbiq etish, fuqarolarning soliq madaniyatini oshirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqolada mamlakatimiz soliq siyosatining rivojlanish bosqichlari, hozirgi holati, muammoli jihatlari va istiqboldagi vazifalari chuqur tahlil qilinadi hamda takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar beriladi.

Adabiyotlar tahlili

Soliq siyosatiga oid ilmiy adabiyotlar, qonun hujjatlari va tahliliy hisobotlar mamlakatimizda ushbu sohani chuqur o'rganish va takomillashtirish imkonini beradi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, Prezident farmonlari va qarorlari, Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi hamda Davlat soliq qo'mitasining hisobotlari soliq tizimidagi amaliy holatni yoritib beradi. Shuningdek, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi va Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) soliq sohasidagi tahlillari hamda tavsiyalari soliq siyosatini global kontekstda baholash imkonini yaratadi. Akademik adabiyotlarda soliq siyosatining iqtisodiy o'sishga ta'siri, soliq yuki va soliq ma'murchiligining samaradorligi, soliqlarning daromad taqsimotiga ta'siri keng yoritilgan. Masalan, Samuelson va Nordhaus (2010) o'zlarining iqtisodiy nazariyalarida soliq siyosatini fiskal muvozanatni saqlashdagi asosiy vosita sifatida baholaydi. Mahalliy mualliflar – R.S. Qodirov, A.A. Vahobov, D.S. Jo'raevlarning asarlarida esa O'zbekistonda soliq siyosatining o'ziga xos xususiyatlari va milliy tajribasi keng o'rganilgan. Ushbu adabiyotlar asosida soliq siyosatini takomillashtirishning ilmiy asoslari ishlab chiqiladi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston Respublikasidagi amaldagi soliq siyosatini baholash va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash asosiy maqsad qilib belgilandi. Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: Tahliliy yondashuv – mamlakatdagi mavjud soliq siyosati, soliq tushumlari va ularning tarkibi statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilindi; Taqqoslash usuli – O'zbekiston soliq tizimi xorijiy davlatlar tajribasi, xususan, Latviya, Polsha, Turkiya va Janubiy Koreya tajribasi bilan solishtirildi;

Sistematik yondashuv – soliq siyosatining iqtisodiyotning turli sohalariga (sanoat, qishloq xo‘jaligi, xizmat ko‘rsatish) ta’siri umumlashtirilib ko‘rib chiqildi; Normativ-huquqiy tahlil – O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, qonunlar, qarorlar va farmonlar asosida huquqiy baza tahlil qilindi. Tadqiqotda Davlat soliq qo‘mitasi, Iqtisodiy taraqqiyot vazirligi, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining ochiq statistik ma’lumotlari asosiy axborot manbalari sifatida xizmat qildi. Olingan natijalar asosida soliq siyosatini yanada takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar va takliflar ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot davomida mamlakatimizda olib borilayotgan soliq siyosati chuqur o‘rganildi va quyidagi asosiy natijalarga erishildi: Soliq tushumlari tarkibi va dinamikasi tahlili shuni ko‘rsatdiki, oxirgi yillarda soliq tushumlarining umumiy hajmi barqaror o‘shib bormoqda. Jumladan, QQS (qo‘shilgan qiymat solig‘i) tushumlari asosiy ulushni tashkil etib, sanoat va xizmat ko‘rsatish sohalarida o‘shish kuzatilgan. Soliq yukining pasaytirilishi tadbirkorlik subyektlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. So‘nggi yillarda kichik biznes uchun soliq stavkalari kamaytirilib, yagona yer solig‘i kabi soddalashtirilgan shakllar joriy etildi.

Elektron soliq tizimlarining joriy etilishi byurokratik to‘siqlarni kamaytirib, soliq to‘lashda qulayliklar yaratmoqda. Jumladan, "Soliq servis" va "E-soliq" tizimlari orqali onlayn hisobot topshirish, avtomatik hisob-kitob va tahlil qilish imkoniyati kengaygan. Hududiy soliq tushumlaridagi nomutanosiblik mavjud. Aholi zich joylashgan yoki sanoatlashgan hududlar yuqori daromad keltirayotgan bo‘lsa-da, ayrim qishloq hududlarida soliq bazasi sustligicha qolmoqda. Soliq madaniyati hamon yetarlicha shakllanmagan. Aholining soliq to‘lashga bo‘lgan munosabati va axborot yetishmasligi, ayniqsa norasmiy iqtisodiyotda salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Muhokama

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan soliq siyosati muayyan natijalarni bergan bo‘lsa-da, hali hal qilinishi zarur bo‘lgan qator muammolar mavjud. Elektron tizimlar joriy etilishi va soliq stavkalarining soddalashtirilishi ijobiy omillar sirasiga kiradi, biroq bu islohotlarning barcha hududlarda teng darajada samarali kechmayotgani aniqlanmoqda. Hududlararo soliq tushumlaridagi tafovutlar iqtisodiy faoliyatning notekis taqsimlanishi bilan bog‘liq bo‘lsa-da, bu holat davlat byudjetining adolatli shakllanishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Shuningdek, soliq siyosati tadbirkorlikni rag'batlantiruvchi vosita sifatida ishlashi uchun biznes subyektlariga nisbatan xolis va barqaror yondashuv zarur.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli soliq siyosati faqatgina soliq stavkalari yoki soliq imtiyozlari bilan emas, balki samarali soliq ma'murchiligi, yuqori soliq intizomi va ishonchga asoslangan davlat-xususiy sektor munosabatlari orqali rivojlanadi. Bu borada O'zbekistonda joriy qilinayotgan elektron boshqaruv mexanizmlari va raqamlashtirish jarayonlari katta imkoniyatlarga ega. Shuningdek, soliq siyosatining uzoq muddatli barqarorligi uchun fuqarolar va tadbirkorlar orasida soliq madaniyatini shakllantirish, soliq imtiyozlaridan suiiste'mol qilish holatlarining oldini olish va norasmiy iqtisodiyot hajmini qisqartirish muhim hisoblanadi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan soliq siyosati muayyan ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lgan, jumladan, soliq yuki kamaytirilgan, elektron xizmatlar joriy etilgan va soddalashtirilgan soliq shakllari amaliyotga tatbiq etilgan. Shu bilan birga, tizimda hali hal qilinishi zarur bo'lgan muammolar, xususan hududlar o'rtasidagi soliq tushumlaridagi tafovutlar, soliq madaniyatining past darajada ekanligi va norasmiy iqtisodiyotning ulushi mavjud.

Ushbu holatlarni inobatga olgan holda quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Soliq madaniyatini oshirish bo'yicha keng ko'lamli targ'ibot-tashviqot ishlarini tashkil etish, ayniqsa yoshlar va tadbirkorlar orasida soliq to'lashning fuqarolik burchi ekanini anglatish.
2. Elektron soliq tizimlarini hududlarda yanada keng joriy etish va soliq to'lovchilar uchun interaktiv xizmatlar doirasini kengaytirish.
3. Hududlararo soliq salohiyatini muvozanatlashtirish uchun mahalliy darajadagi biznes faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi soliq imtiyozlarini differensial tarzda joriy etish.
4. Norasmiy iqtisodiyotni kamaytirish maqsadida yengil soliq rejimlari va qonuniy faoliyat yuritishning afzalliklari haqida axborotlar yetkazish.
5. Xalqaro tajribani chuqur o'rganish asosida soliq siyosatini strategik jihatdan takomillashtirish, xususan, OECD mamlakatlari tajribasidan foydalanish.

6. Tadbirkorlik subyektlariga nisbatan soliq xavfini baholovchi tizimlarni joriy etish orqali soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirish.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda soliq siyosatini yanada takomillashtirish davlat budjetining barqarorligini ta'minlash, investitsiya muhitini yaxshilash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ilmiy asoslangan yondashuvlar orqali soliq siyosatini takomillashtirish bo'yicha doimiy izlanishlar olib borilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (2023-yil tahriri). – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Soliq ma'murchiligini yanada soddalashtirish va soliq to'lovchilar bilan o'zaro munosabatlarni yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-6074-sonli qarori. – 2020-yil, 24-sentyabr.
3. Soliq siyosati va soliq tizimi: O'quv qo'llanma / Tahrir hay'ati: B.A. Raimov va boshq. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
4. Qodirov S.A., Ergashev A.Sh. Soliq islohotlari va ularning iqtisodiyotga ta'siri. – Toshkent: Fan va Texnologiya, 2022.
5. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlar yo'lida. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
6. OECD Tax Policy Reforms 2023: OECD Publishing. [<https://www.oecd.org/tax/tax-policy-reforms/>]